

Agnieszka Krawczewska, Marta Świtoń

DZIAŁALNOŚĆ WOJEWÓDZKIEGO, POWIATOWEGO I MIEJSKIEGO KONSERWATORA ZABYTKÓW W ZAKRESIE ARCHEOLOGICZNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W ROKU 2023

ACTIVITIES OF THE VOIVODSHIP, COUNTY, AND CITY CONSERVATORS OF MONUMENTS IN THE FIELD OF ARCHAEOLOGICAL CULTURAL HERITAGE IN 2023

Abstrakt: Podczas XXIII Konferencji Sprawozdawczej „Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej Sezon 2023”, która odbyła się 12 czerwca 2024 r. w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, przedstawiono niektóre czynności z zakresu ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podejmowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Konserwatora Zabytków dla powiatu poznańskiego oraz Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Zadania konserwatorskie koncentrują się wokół postępowań administracyjnych, wykonywania oględzin, kontroli, odbiorów, gromadzenia dokumentacji badawczej, prowadzenia ewidencji zabytków a także współdziałania w sprawach ochrony zabytków i opieki nad zabytkami z organami administracji rządowej, organami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi.

Słowa kluczowe: Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, Powiatowy Konserwator Zabytków dla powiatu poznańskiego, Miejski Konserwator Zabytków w Poznaniu, działalność w zakresie ochrony zabytków, postępowanie administracyjne, dokumentacja badawcza, ewidencja zabytków, współpraca

Abstract: During the XXIII Reporting Conference "Archaeological Research in the Greater Poland and Kuyavian Lowland, 2023 Season" held on June 12, 2024, at the Archaeological Museum in Poznań, various activities related to the protection of archaeological cultural heritage were presented. These initiatives were undertaken by the Greater Poland Voivodeship Conservator of Monuments, the County Conservator of Monuments for the Poznań County, and the City Conservator of Monuments in Poznań. Conservation tasks focus on administrative proceedings, conducting inspections, supervision, acceptance of works, collecting research documentation, maintaining records of monuments, and cooperating on matters of heritage protection and monument care with governmental administrative bodies, local government units, and social organizations.

Keywords: Greater Poland Voivodeship Conservator of Monuments, the County Conservator of Monuments for the Poznań County, City Conservator of Monuments in Poznań, activities in the field of monument protection, administrative proceedings, research documentation, register of monuments, cooperation

Podczas XXIII Konferencji Sprawozdawczej „Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej Sezon 2023”, która odbyła się 12 czerwca 2024 r. w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu przedstawiono niektóre czynności z zakresu ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podejmowane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Konserwatora Zabytków dla powiatu poznańskiego oraz Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Działania konserwatora zabytków są realizowane na wielu polach i obejmują szeroki wachlarz zadań administracyjnych. Podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024. 1292 tj., w dalszej części tekstu zwana: Ustawą).

Postępowania administracyjne

Artykuł 4 Ustawy jednoznacznie wskazuje, że ochrona zabytków polega w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, a więc konserwatora zabytków (zarówno wojewódzkiego, jak i samorządowego) działań mających na celu: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywózowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska. W praktyce odbywa się to poprzez prowadzenie szeregu postępowań administracyjnych, na skutek których wydawane są opinie, uzgodnienia, zaświadczenia w zakresie planowanych inwestycji na obszarach występowania stanowisk archeologicznych lub w strefie ich ochrony, a także postanowień, decyzji oraz pozwoleń.

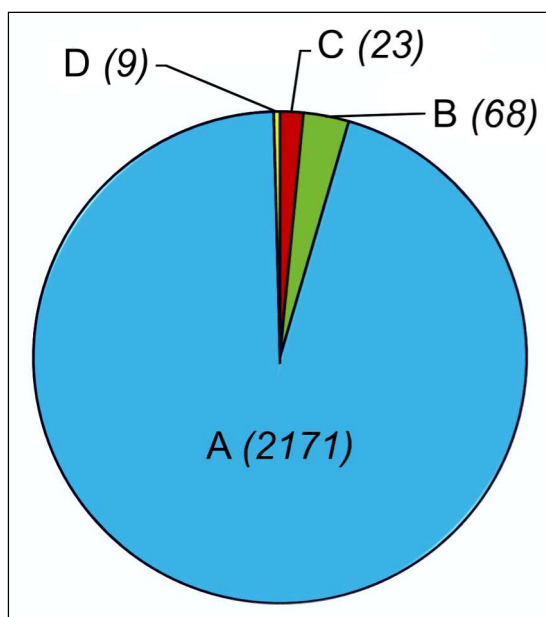
W przypadku postanowień sprawy dotyczą postępowań ustalających warunki zabudowy, inwestycji celu publicznego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Decyzje admi-

nistracyjne co do zasady kończyły postępowanie administracyjne. Najczęściej wydawane przez konserwatora zabytków decyzje dotyczyły: określenia zakresu i rodzaju badań archeologicznych, przekazania zabytków w depozyt/na własność, umorzenia postępowania administracyjnego (w tym w sprawach o wydanie pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych) oraz wstrzymania inwestycji, np. w przypadku odkrycia zabytku archeologicznego czy też decyzji zmieniających pozwolenie w zakresie przedłużenia terminu jego ważności. Prowadzone były również postępowania w sprawach o naruszenie lub zniszczenie zabytku archeologicznego oraz w sprawie wykonywania badań archeologicznych niezgodnie z warunkami określonymi w wydanym pozwoleniu. Ich wynikiem były zawiadomienia do odpowiedniej prokuratury o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, a także decyzje o nałożeniu administracyjnej kary finansowej. W obu przypadkach liczba tych postępowań z roku na rok wzrasta.

W kwestii składanych wniosków o uzyskanie pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych, w 2023 roku łącznie zostało wydanych 2283 pozwoleń na badania archeologiczne przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu wraz z delegaturami, Powiatowego Konserwatora Zabytków dla powiatu poznańskiego oraz Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu. Ze względu na rodzaj (powód) i metodykę prowadzonych badań liczbę wystawionych pozwoleń prezentują wykresy nr 1 i 2 (ryc. 1 i 2), a miejsce wykonywanych badań archeologicznych (badane stanowisko) wykres nr 3 (ryc. 3).

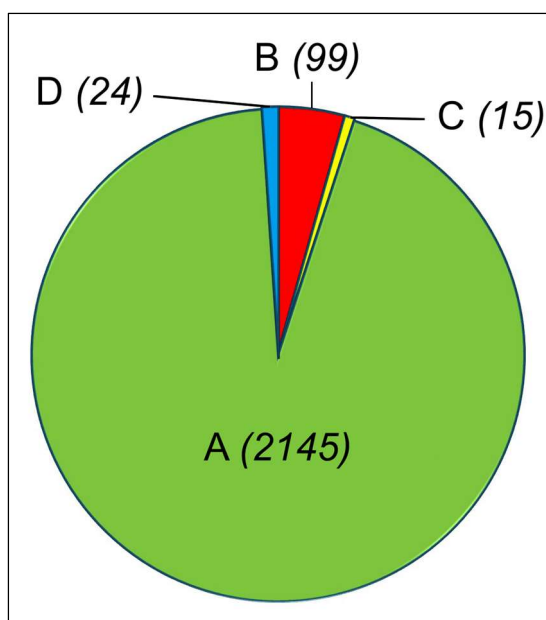
Oględziny, kontrole, odbiory

Celem oględzin i kontroli terenowych wykonywanych przez konserwatora zabytków była przede wszystkim weryfikacja prowadzonych badań archeologicznych w odniesieniu do warunków wydanych pozwoleń, a w przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków określenie stopnia ich zachowania. Z każdego tego typu działań spisany został protokół będący nieodłącznym elementem akt sprawy w całym postępowaniu. Podczas realizacji archeologicznych badań wykopaliskowych dokonywane były częściowe i końcowe odbiory prowadzonych prac badawczych w obecności kierownika badań oraz przedstawiciela inwestora utrwalone protokołem.

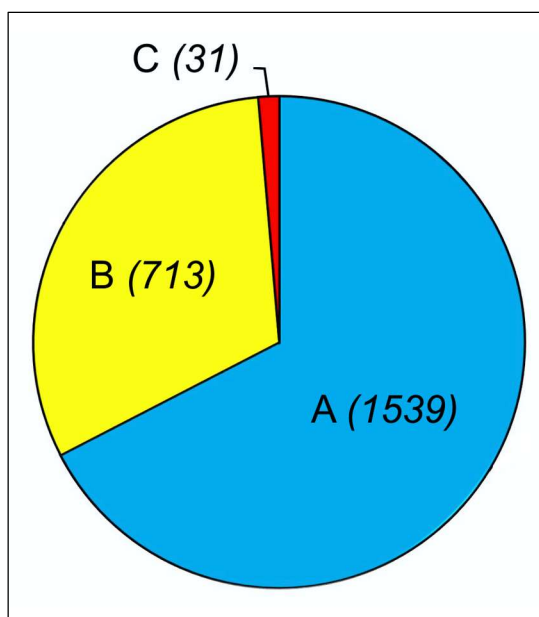
Ryc. 1. Rodzaj (powód) prowadzonych badań archeologicznych. Województwo wielkopolskie, 2023 rok.
A – inwestycyjne; B – ratownicze; C – naukowe; D – inne.

Fig. 1. Type (Reason) of conducted archaeological research. Greater Poland Voivodeship, 2023.
A – investment-related; B – rescue; C – scientific; D – other.

Ryc. 2. Metodyka prowadzonych badań archeologicznych. Województwo wielkopolskie, 2023 rok.
A – badania związane z realizacją inwestycji; B – wykopaliskowe; C – nieinwazyjne; D – inne.

Fig. 2. Methodology of conducted archaeological research. Greater Poland Voivodeship, 2023.
A – research related to investment projects; B – excavation; C – non-invasive; D – other.

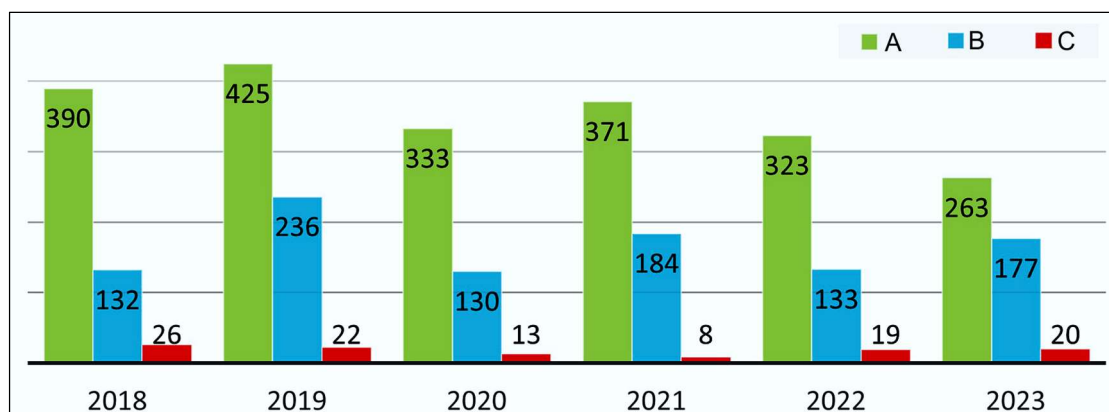
Ryc. 3. Obszary prowadzonych badań archeologicznych (badane stanowisko). Województwo wielkopolskie, 2023 rok.
A – stanowiska ujęte w ewidencji; B – stanowiska miejskie; C – stanowiska wpisane do rejestru zabytków

Fig. 3. Areas of conducted archaeological research (investigated site). Greater Poland Voivodeship, 2023.
A – sites recorded in the registry; B – urban sites; C – sites recorded in the Register of Ancient Monuments.

Gromadzenie dokumentacji badawczej

Egzemplarz kompletnej dokumentacji badań archeologicznych podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu konserwatorowi zabytków co zostało wprost wyartykułowane w Ustawie (art. 31 ust. 3 Ustawy). Powyższy warunek, każdorazowo jest określony przez konserwatora zabytków w wydawanych pozwoleniach na prowadzenie badań archeologicznych. Sprawozdanie i opracowanie z badań archeologicznych, które wpływa do urzędu konserwatorskiego jest rejestrowane oraz weryfikowane pod kątem wyników prowadzonych badań. W ponad 90% rozpoznawień archeologicznych ich rezultat był negatywny. Istotny jest fakt, że każdy wynik działania archeologa w terenie ma zasadnicze znaczenie przy podejmowaniu kolejnych decyzji konserwatorskich w zakresie ochrony zabytków archeologicznych w kontekście zagrożenia inwestycyjnego.

Wykres nr 4 (ryc. 4) obrazuje liczbę dokumentacji badawczej zarejestrowanej w 2023 roku i w latach ubiegłych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu bez delegatur, Powiatowego Konserwatora Zabytków dla powiatu poznańskiego

Ryc. 4. Liczba dokumentacji badawczej przekazanej do konserwatora zabytków. Województwo wielkopolskie, lata 2018–2023.

A – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków (bez delegatur); B – Powiatowy Konserwator Zabytków;
C – Miejski Konserwator Zabytków.

Fig. 4. Number of research documentation submitted to the conservator of monuments. Greater Poland Voivodeship, 2018–2023.

A – Voivodeship Conservator of Monument (excluding branch offices); B – County Conservator of Monuments;
C – City Conservator of Monuments.

go oraz Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Obowiązkowym elementem dokumentacji badawczej (również prowadzonej metodami nieinwazyjnymi) przekazywanej do urzędu konserwatorskiego jest Karta Ewidencyjna Zabytku Archeologicznego Lądowego (skrót: KEZAL), którą należy złożyć w dwóch egzemplarzach. Dla podwodnych zabytków archeologicznych tworzy się odpowiednio Kartę Ewidencyjną Zabytku Archeologicznego Podwodnego Śródlądowego oraz Kartę Ewidencyjną Zabytku Archeologicznego Podwodnego Morskiego. Wzór obecnej karty KEZAL jest zatwierdzony Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021.56). Szczegółowa instrukcja dotycząca sposobu wypełniania karty KEZAL została przedstawiona w „Standardach prowadzenia badań archeologicznych Cz. 1 Badania nieinwazyjne lądowe” opracowanych przez zespół autorów z Narodowego Instytutu Dziedzictwa i dostępnych na stronie internetowej Instytutu.

W związku z wystąpieniem na XXIII Konferencji Sprawozdawczej zaakcentowano niektóre zasady sporządzania karty KEZAL. Należą do nich zarówno kwestie techniczne, tj. wydruk karty w kolorze na papierze o gramaturze nie mniejszej niż 120 g/m², wypełnienie czcionką Times New Ro-

man w kolorze czarnym i rozmiarze 10 (poza polami w dziale 1 KEZAL), przy czym dopuszcza się zmniejszenie rozmiaru czcionki, jeśli dane nie mieszczą się w rubryce, a także wydrukowanie na odwrocie karty mapy topograficznej w kolorze, w skali 1:10 000 w układzie PUWG 1992, pozyskanej z Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, z oznaczonym graficznie lokalizacją i zasięgiem zabytku archeologicznego przy użyciu zakreskowanego obszaru obwiedzonego linią wraz z numerem obszaru AZP oraz numerem stanowiska na obszarze (czcionka Times New Roman rozmiar 10, styl pogrubiony) jak i dane o zabytku. W dziale „Klasyfikacja funkcjonalno-kulturowo-chronologiczna stanowiska” na karcie KEZAL należy podawać informacje w porządku chronologicznym, od fazy najstarszej do najmłodszej, z uwzględnieniem wyników wcześniejszych oraz aktualnie prowadzonych badań jak i wykonanej kwerendy archiwalnej. Jeżeli którakolwiek z faz zasiedlenia nie została potwierdzona w wyniku ostatnich badań, to w polu „Opis materiałów, obiektów, warstw oraz form terenowych” konieczne jest wpisanie uwagi „weryfikacja negatywna” oraz wyjaśnienia np. „brak znalezisk na powierzchni”. Na drugiej stronie karty, w dziale „Dokumentacja” powinno się odnotować wszystkie dotychczas sporządzone dla stanowiska karty KEZAL.

Prowadzenie ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 22 ust. 2 Ustawy wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wyłącznie wojewódzki

konserwator zabytków. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków nadaje numery nowoodkrytym stanowiskom archeologicznym, włącza je do ewidencji lub z niej wyłącza. Tej kompetencji nie posiadają konserwatorzy samorządowi, tj. Powiatowy i Miejski Konserwator Zabytków w Poznaniu. W praktyce przyjęło się, że dwa egzemplarze karty KEZAL nowoodkrytego lub weryfikowanego stanowiska archeologicznego z terenu działania Powiatowego czy Miejskiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu przekazywane są do ww. organów, a następnie karty są przesyłane do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu. Ewidencja zabytków archeologicznych zawierająca karty KEZAL stanowi podstawowy zasób konserwatorski o zabytkach, będący fundamentem działań konserwatorskich. W związku z czym niebagatelne znaczenie ma prawidłowe sporządzanie kart przez badaczy i ich przekazywanie zgodnie z warunkami wynikającymi z wydanego pozwolenia na prowadzenie badań archeologicznych.

Współdziałanie w sprawach ochrony zabytków i opieki nad zabytkami z organami administracji rządowej, organami samorządu terytorialnego i organizacjami społecznymi

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków wraz z delegaturami, Powiatowy Konserwator Zabytków dla powiatu poznańskiego oraz Miejski Konserwator Zabytków w Poznaniu regularnie współdziałają z instytucjami i organami opiniującymi oraz uzgadniającymi z konserwatorem określone zagadnienia dotyczące zabytków na potrzeby własnych postępowań. W tym miejscu m.in. należy wspomnieć o Krajowym Ośrodku Wsparcia Rolnictwa (skrót: KOWR), Komendzie Głównej Policji – Komendzie Wojewódzkiej Policji w Poznaniu oraz Lasach Państwowych – Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu i w Pile. 11.04.2022 r. zostało zawarte Porozumienie w sprawie współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego pomiędzy Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków a Dyrektorem Oddziału Terenowego w Poznaniu Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa. Od wielu lat KOWR przygotowując nieruchomości do sprzedaży lub dzierżawy zwraca się z zapytaniem o występowanie zabytków na danym terenie, w tym zabytków archeologicznych. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków po zasięgnięciu informacji w delegaturach urzędu lub u samorządowych konserwatorów zabytków przy-

gotowuje odpowiednią informację; w przypadku występowania zabytków nieruchomych, archeologicznych lub ruchomych wydaje wskazania konserwatorskie dla przyszłego nabywcy. W zakresie zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom konserwator zabytków współdziała z Komendą Wojewódzką Policji w Poznaniu. Z Regionalną Dyrekcją Lasów Państwowych w Poznaniu oraz w Pile działania koncentrują się na inwentaryzacji zabytków archeologicznych zlokalizowanych na terenach lasów. Elementem podejmowanej współpracy jest również organizacja wspólnych szkoleń.

Podsumowując należy podkreślić rolę wojewódzkiego oraz samorządowych konserwatorów zabytków w zarządzaniu dziedzictwem archeologicznym. W oparciu o obowiązujące przepisy prawne podejmowane są decyzje mające na celu ochronę zabytków archeologicznych. Omówiono ogólny zakres działań służb konserwatorskich celem uświadomienia faktu, iż bez ochrony prawnej zabytków wszelkie działania inwazyjne lub nieinwazyjne na terenie stanowisk lub w strefie ich ochrony byłyby niemożliwe. Przedstawiono procedury postępowania administracyjnego na każdym etapie ochrony i opieki nad zabytkami. Zaangażowanie konserwatorów zabytków w ochronę stanowisk archeologicznych oraz współpraca z instytucjami, organami oraz specjalistami różnych dziedzin pozwala należycie zatroszczyć się o niezwykle ważne choć nietrwałe dziedzictwo kulturowe.

Adresy Autorów:

mgr Agnieszka Krawczewska
Starostwo Powiatowe w Poznaniu
Powiatowy Konserwator Zabytków
ul. Jackowskiego 18
60-509 Poznań
e-mail:
agnieszka.krawczewska@powiat.poznan.pl
ORCID: 0000-0002-5959-5788

mgr Marta Świton
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Poznaniu
ul. Gołębia 2
61-840 Poznań
e-mail: mswiton@poznan.wuoz.gov.pl
ORCID: 0009-0008-9218-2839

LITERATURA:

A. ONISZCZUK A., MISIUK Z., MAKOWSKA A., WRZOSEK J., SEKUŁA M.

- 2020 *Standardy prowadzenia badań archeologicznych*, cz. 1, *Badania nieinwazyjne lądowe*, „Kurier Konserwatorski”, nr 17, s. 9-49: <https://nid.pl/wp-content/uploads/2021/11/Standardy-prowadzenia-badania-nieinwazyjne-la%CC%A8dowe.pdf> (dostęp: 29.10.2024 r.).

Akty prawa:

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2024. 1292 t.j.).

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021.56).